

มุสลิมชีอะห์จากอิหร่านกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มุสลิมในประเทศไทย

Shia Muslim from Iran and the Historical Development of Muslim in Thailand¹

วรพจน์ วิเศษศิริ*

Worapot Visedsiri

ลำพอง กลมกุล**

Lampong Klomkul

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษา มุสลิมชีอะห์จากอิหร่านผู้สร้างประวัติศาสตร์ และพัฒนาการของมุสลิมในอยุธยา และส่งผลต่อเนื่องเป็นพัฒนาการของมุสลิม ในประเทศไทยจนกระทั่งปัจจุบัน ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร งานวิจัย ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ ผลการศึกษาที่พบ พัฒนาการของชาวอิหร่าน “เอก อะหมัด กูมี” ผู้นำศาสนาอิสลามเข้าไปเผยแผ่ในอยุธยา และสามารถสร้างการยอมรับให้กับราชสำนักแห่งอยุธยา จนถูกยกย่องและแต่งตั้งให้เป็นจุฬาราชมนตรีคนแรกในราชสำนักอยุธยา และสายตระกูลชีอะห์โดยเฉพาะจากอิหร่าน ยังดำรงตำแหน่งเป็นจุฬาราชมนตรี มาจนถึงลำดับที่ 13 ทำหน้าที่ในการบริหารประสาน ปกครอง มุสลิมในอยุธยากับราชสำนักในขณะนั้น นับเป็นพัฒนาการของมุสลิมนิกายชีอะห์ในราชสำนักอยุธยา สยาม และประเทศไทยกระทั่งปัจจุบัน

คำสำคัญ: มุสลิมชีอะห์, อิหร่าน, มุสลิมในสมัยอยุธยา

---

¹ ภาคภาษาอังกฤษนำเสนอในงาน International Conference on Imam Ali Bin Musa al-Ridha (Peace be upon him) Scientific Civilization Movement Al at Mustafa International University, Mashhad, Iran, 22- 25 February 2019.

* มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย E-mail: research.mcu@gmail.com

Abstract

The purpose of this article was to study Shia Muslim from Iran who had contributed the history and the development of Muslim in Ayutthaya, and has continued the development to the current generation of Muslim in Thailand. Documentary study related research and historical method were used for the study. Results indicated that Sheikh Ahmad Qomi was the leader who took Islamic beliefs and teaching to disseminate in Ayutthaya, Thailand. His work and contribution had been accepted by Ayutthaya royal court and he was promoted to be the first Chula Rachamontri that was a position offered by the King. According to this position, the family of Shia Muslim from Iran was continuing and being this position until the 13th Chula Rachamontri. The main duty was to manage and cooperate between Muslim and Ayutthaya royal court during that time. Therefore, Shia Muslim from Iran was the first group who had shown important role of Siam contribution during the reign of Ayutthaya royal court and continues to the present.

Keywords: Shia Muslim, Iran, Muslim in Ayutthaya period

บทนำ

ชาวเปอร์เซียหรือชาวอิหร่านนับเป็นกลุ่มแรก ๆ ที่เข้ามายังดินแดนอยุธยาดีดราชธานีของไทยในอดีต นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 รวมทั้งเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลทางการค้ามากที่สุดใอยุธยาช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 ส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาแต่ตระกูลขุนนางอิหร่าน อาทิ สถาปนิก, ช่างฝีมือ, นักปราชญ์ และกวีโดยชาวเปอร์เซียที่มีชื่อเสียงที่สุดคือ เถกอะหมัดเกิดเมื่อปี พ.ศ. 2086 ที่ตำบลปาอีเนาะซาฮาร เมืองกุม ได้เข้ามาในสยามในฐานะพ่อค้าเมื่อครั้งรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรม ซึ่งได้ดำเนินธุรกิจจนมีฐานะมั่นคงและได้เข้ารับราชการในตำแหน่งกรมท่าขวาดูแลกิจการการค้ากับพ่อค้าชาวมุสลิม จนได้รับการแต่งตั้งเป็นพระยาบวรราชนายก ที่ปรึกษาราชการแผ่นดินในรัชสมัยพระเจ้าปราสาททอง และลูกหลานในชั้นต่อมา ก็มีบทบาทในตำแหน่งกรมท่าขวาเรื่อยมา จนกระทั่งเมื่อมี

การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 ตำแหน่งดังกล่าวจึงตกเป็นฝ่ายขุนนิย้ ฉะกะหมัด เป็นบรรพบุรุษของสกุลขุนาค อหะหมัดจุฬา อากาหี และนนทเกษ เป็นต้น

นอกจากผู้สืบเชื้อสายจากฉะกะหมัดแล้ว ก็ยังมีคนเชื้อสายเปอร์เซียคนอื่น ๆ มีบทบาทในระดับสูงเช่นกัน โดยในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ก็มี อากามุฮัมมัด อัครเสนาบดี, เจ้าพระยามรราช (สังข์) เจ้าเมืองนครราชสีมา และเจ้าพระยารามเดโช เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ก็มีเชื้อสายเปอร์เซียเช่นกันและในเวลาเดียวกันเชื้อสายของสายตระกูลของฉะกะหมัด ภูมิ ที่มีหลักฐานว่ามาแต่เมืองอิหร่าน ก็ได้พัฒนาเครือข่ายเป็นฝ่ายปกครอง ฝ่ายบริหาร เช่น ดำรงตำแหน่งมหาดเล็ก เจ้ากรมท่าขวา และสมุห์กลาโหม ซึ่งตำแหน่งเหล่านี้มีผลต่อการบริหารกิจการบ้านเมืองในช่วงอยุธยาทั้งสิ้น ดังกรณีพระยาเพ็ชรพิไชย (ใจ) ที่เป็นข้าราชการใกล้ชิดในตำแหน่งจางวางกรมล้อมพระราชวัง ทุกครั้งเมื่อพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเสด็จไปไหนเขาก็จะตามเสด็จด้วย แต่ต่อมาพระยาเพ็ชรพิไชยไม่มีชื่อในหมายตามเสด็จเมื่อครั้งพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศไปนมัสการพระพุทธบาท พระเจ้าอยู่หัวจึงมีพระบรมราชโองการ "พระยาเพ็ชรพิไชยเปนแขกเปนเหลือ ก็ให้สะเพศแขกเสีย มาเข้ารับศีลทางไทยในพระพุทธศาสนา" พระยาเพ็ชรพิไชยจึงสนองพระบรมราชโองการ และปฏิญาณเป็นชาวพุทธ จึงมีการแยกฝ่ายที่นับถือพุทธและอิสลามเกิดขึ้นตั้งแต่นั้น..." เมื่อกลับมาก็ได้ดำโปรดเกล้าแต่งตั้งให้เป็นสมเด็จพระเจ้าพระยาซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุดในทางการปกครองขณะนั้น

ดังนั้นบทบาทหากพิจารณาจากข้อมูลหลักฐานจะพบว่ามุสลิมชาวเปอร์เซียหรืออิหร่าน ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญนับแต่ครั้งอยุธยาเป็นราชธานี และมีพัฒนาการร่วมกับสังคมไทยอย่างต่อเนื่องกระทั่งปัจจุบัน รวมทั้งมีความสัมพันธ์อันดีกันทั้งทางการทูต เศรษฐกิจ และการเมืองระหว่างประเทศตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาซึ่งจะได้นำเสนอถึงประวัติและพัฒนาการของอิสลามในประเทศไทยต่อไป

จุดเริ่มต้นของการเข้ามาয়อยุธยา

ตามหลักฐานประวัติที่ปรากฏ ฉะกะหมัดได้เดินทางเข้ามาในสยามพร้อมด้วยน้องชายชื่อ มะหะหมัดสะอิด แรกเริ่มตั้งภูมิลำเนาทำยเกาะอยุธยาเรียกว่าท่ากายี และละแวกที่สองพี่น้องตั้งถิ่นฐานนั้น ชาวบ้านเรียกว่า บ้านแขก ดังปรากฏในข้อมูลของ

Julispong Chularatana (2007, 89-107) ในเรื่อง Muslim Communities During the Ayutthaya Period ที่ได้ทำการศึกษาของการเข้ามาของมุสลิมในอยุธยาและตั้งถิ่นฐานจนเป็นที่มาของการเรียกบ้านแขกดังปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เฉกอะหมัดได้สมรสกับสตรีชาวไทยชื่อเซยมีบุตรด้วยกันสามคน ต่อมาเฉกอะหมัดได้สร้างกุฎี และขยายสุสาน ซึ่งปัจจุบันรากฐานของกุฎีดังกล่าวได้ถูกรื้อถอนเพื่อสร้างเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

ชาวอิหร่านในอยุธยาสร้างบ้านเรือนเป็นตึกก่อปูนหลังคามุงกระเบื้อง จะอยู่กันหนาแน่น โดยจะคับคั่งทางฝั่งคลองประตูลิ้นด้านทิศตะวันตก กำแพงเมืองด้านทิศใต้เกาะเมืองอยุธยาซึ่งอยู่ระหว่างประตูลิ้นกับประตูชัย เรียกว่าคลองประตูปะทิมซึ่งในแผนที่กรุงศรีอยุธยาเรียกว่าประตูพ้อมซึ่งบริเวณดังกล่าวเป็นถิ่นที่อยู่ของทั้งชาวอาหรับและเปอร์เซีย ในหนังสือแผนที่กรุงศรีอยุธยาเรียกว่าถนนบ้านแขก และชุมชนบ้านแขกทางฝั่งตะวันตกของคลองประตูลิ้นมีถนนตัดผ่านกลาง ซึ่งเป็นชุมชนชื้อฮ์เสียส่วนใหญ่เป็นชาวเปอร์เซีย เมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่สอง ดังปรากฏในงานของ ปิยรัตน์ อินทร์อ่อน (2535) วิจัยเรื่อง **รูปแบบการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองในสมัยอยุธยา พ.ศ. 1893-2310** ที่นัยหนึ่งสะท้อนความขัดแย้งกันในสมัยอยุธยาตอนปลาย และเชื่อมโยงถึงการอพยพของพลเมืองในอยุธยาในช่วงเวลานั้น ดังปรากฏข้อมูลว่า ชาวไทยเชื้อสายเปอร์เซียบางส่วนถูกกวาดต้อนพร้อมกับเชลยชาวไทยเชื้อสายอื่น ๆ ไปยังประเทศพม่าส่วนชาวเปอร์เซียที่ยังเหลืออยู่ได้เดินทางเข้าสู่กรุงธนบุรี โดยที่ตั้งถิ่นฐานที่เก่าแก่ของชาวชื้อฮ์คือบริเวณคลองบางกอกใหญ่และคลองบางกอกน้อย มีศาสนสถานสำคัญเช่นกุฎีเจริญพาศน์ ซึ่งปัจจุบันยังเป็นสถานที่ที่มีสมาชิกหนาแน่นกว่าที่อื่น ๆ นอกจากนี้ยังมีชุมชนของชาวชื้อฮ์อีก เช่น กุฎีหลวง กุฎีดิลฟีลลาร์ (กุฎีปลายนา) และสุเหร่าผดุงธรรม ในอดีตมีกุฎีที่บ้านบางหลวง ตำบลเชียงรากใหญ่ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี ปัจจุบันชาวชื้อฮ์ที่นั่นได้ย้ายตั้งถิ่นฐานที่บ้านทวาย บริเวณเขตยานนาวา กรุงเทพมหานครปัจจุบัน เป็นต้น จากบันทึกคำบอกเล่าของมุสลิมตระกูลเฉกอะหมัด กล่าวถึงบรรพบุรุษของตนเองไว้ว่า ได้อพยพหนีภัยสงครามไปยังบริเวณริมคลองบางกอกใหญ่ ตรงแถบบริเวณมัสยัดต้นสนในปัจจุบัน ร่วมกับมุสลิมเดิมที่ตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยอยุธยาซึ่งเรียกกันว่า “แขกแพ” ด้วยแต่เดิมที่ดินมีอยู่น้อยมุสลิมจึงอาศัยอยู่ในเรือนแพ จึงถูกขนานนามว่า “แขกแพ” (ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์, 2517, 18)

ภายหลังเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าทรงย้ายราชธานีมาฝั่งกรุงเทพฯ แล้ว ได้พระราชทานที่ดิน ให้กับพระยาจุฬาราชมนตรี (แก้ว) หัวหน้าผู้นำมุสลิมกลุ่มนี้เพื่อสร้างกุฎีเจ้าเซ็นบริเวณปากคลองมอญ ซึ่งได้กลายเป็นชุมชนมุสลิมในภายหลังที่ในสมัยรัตนโกสินทร์ (Julispong Chularatana, 2536, 36-111)

พัฒนาการของมุสลิมอิหร่านกับการเริ่มต้นในอยุธยา

ส่วนมุสลิมสายชีอะห์ จากอิหร่าน ปรากฏในงานของจุฬิศพงค์ จุฬารัตน์ ที่ทำวิจัยเกี่ยวกับ “กรมท่าขวา” ให้ข้อมูลว่า มุสลิมเชื้อสายอินโด-อิหร่าน (Indo-Iranian Muslims) หมายถึงมุสลิมที่ ประกอบไปด้วยชนเชื้อชาติอิหร่าน หรือเปอร์เซีย อินเดีย และมุสลิมเลือดผสม ระหว่างการสมรสของมุสลิมเชื้อสายอิหร่านกับอินเดียซึ่งตั้งถิ่นฐานในอินเดีย เนื่องจากอินเดียเป็นที่ตั้งชุมชนอพยพชาวอิหร่านที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ตั้งแต่ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 11 ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15-17 ชาวอิหร่านและอินเดียมีความสัมพันธ์กัน ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายของชาวอิหร่านเข้าสู่รัฐต่าง ๆ ในอินเดีย เมืองท่าสำคัญในอินเดียเป็นที่ตั้งชุมชนของมุสลิมชาวอิหร่านและมุสลิมเลือดผสม ภายหลังคนเหล่านี้ได้เข้ามาสู่ดินแดนประเทศไทย ในเอกสารชาวตะวันตกมักเรียก คนกลุ่มนี้โดยรวม ๆ ว่า “มัวร์” (Moors)

โดยมุสลิมอินโด-อิหร่าน (Indo-Iranian Muslims) เข้ามามีบทบาทในฐานะที่ทำหน้าที่บริหารราชการที่กรมฝ่ายขวา เป็นหน่วยงานด้านการค้าและการติดต่อกับชาวต่างชาติในกรมพระคลัง มีหน้าที่รับผิดชอบทางการค้า การเดินเรือพาณิชย์ และการต่างประเทศ กรมท่าขวายังมีหน้าที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งคือการควบคุม ประชาคมต่างชาติ ซึ่งประกอบไปด้วยพวกมุสลิม ฮินดู อาร์เมเนีย และพวกเข้ารีต ถึงแม้ขุนนางกรมท่าขวาส่วนใหญ่จะเป็นพวกมุสลิมแต่ยังมีขุนนางและ ผู้ชำนาญการชาวต่างชาติกลุ่มอื่น ๆ ที่รับราชการในหน่วยงานนี้เช่นชาว โปรตุเกส ที่ปรากฏในงานของ พิทยะ ศรีวัฒนาสาร (2541) ในงานศึกษาเรื่อง *ชุมชนชาวโปรตุเกสในสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2059-2310* หรือชาวอินเดียที่นับถือศาสนาฮินดูและชาวอาร์เมเนีย เป็นต้น ขุนนาง ชาวต่างชาติเหล่านี้ส่วนใหญ่คือกลุ่มที่มาจากฝั่งตะวันตกของสยามหรือเกี่ยวข้องกับชาวตะวันตกได้แก่กลุ่มพวกเข้ารีตที่นับถือศาสนาคริสต์ นอกจากนี้กรมท่าขวายังติดต่อกับมุสลิมจากรัฐมุสลิมใน

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้คือ มลายู จาม และรัฐหมู่เกาะอินโดนีเซีย โดยมีขุนนาง มุสลิมที่ปรากฏราชทินนามว่า “จุฬาราชมนตรี” (เอกสารเก่าเขียนว่าจุลราช มนตรี) ดำรงตำแหน่งเจ้ากรมท่าขวา โดยที่มาของราชทินนามขุนนางในกรมซึ่งส่วนใหญ่ มีรากศัพท์มาจากภาษาอาหรับ หรือภาษาเปอร์เซีย การจำแนกกลุ่มขุนนางเป็น 2 พวกคือขุนนางกลุ่มบริหารงานและฝ่ายชำนาญการ โดยเฉพาะกลุ่มผู้บริหาร จะผูกขาดอยู่ในขุนนางสายตระกูลเฉกอะหมัดชาวอิหร่าน บทบาทหน้าที่ของขุนนางกรมท่าขวา ประกอบไปด้วยการค้า และการควบคุมหรือติดต่อกับชาวต่างชาติ จุดเด่นในบทนี้คือการอธิบายถึง กระบวนการในการควบคุมชาวต่างชาติกลุ่มต่าง ๆ ของราชสำนักสยามผ่านทาง ขุนนางในกรมท่าขวา ซึ่งลักษณะคล้ายกับระบบไพร่ ของสยามแต่ปรับไปตามลักษณะเฉพาะของแต่ละชนชาติที่ตั้งถิ่นฐานในสยาม

นอกจากนี้ในงานวิจัยยังให้ข้อมูลว่า ขุนนางกรมท่าขวาในสมัยอยุธยา (พ.ศ. 2153-2310) เปลี่ยนแปลงบทบาทของขุนนางกรมท่าขวา รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม มีการเคลื่อนไหวทางการเมือง จนมีบทบาทสูงในราชสำนักสยามของขุนนาง ทำให้มีบทบาททั้งการเมืองและเศรษฐกิจ นอกจากนี้ชาวต่างชาติกลุ่มต่าง ๆ ยังเป็นกลไกสำคัญต่อราชสำนักด้วย ดังเช่นในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ที่ ทรงอาศัยกำลังของชาวอิหร่าน อินเดีย และมุสลิมในการยึดอำนาจ หรือการ ใช้กองทัพฝรั่งเศสในการคานอำนาจกับกำลังของขุนนางท้องถิ่น ตลอดจน การใช้กลุ่มขุนนางกรมท่าขวาซึ่งนับถือนิกายชีอะฮ์ที่เป็นมุสลิมส่วนน้อยเพื่อ คุมมุสลิมกลุ่มจาม-มลายู ซึ่งเป็นมุสลิมนิกายสุนนีกลุ่มใหญ่ในอยุธยาอันเป็นพระบรมราโชบายของพระมหากษัตริย์ในสมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวง ล่วงมาถึงในสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2311-2435) ขุนนางกรมท่าขวาในสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ มีการเปลี่ยนแปลงทางการค้าและอิทธิพลตะวันตกคือจักรวรรดิอังกฤษในปลาย รัชกาลที่ 3 จนถึงสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ภายในกรมท่าขวา โดยเฉพาะบทบาทด้านการค้าต่างประเทศ นอกจากนี้การกำหนดสิทธิสภาพนอกอาณาเขตซึ่งทำให้คนในบังคับต่างชาติ โดยเฉพาะพวกที่เป็นมุสลิมจากอาณานิคมของอังกฤษ ในอินเดีย และมลายู หรือมุสลิมจากบังคับของฮอลันดาในอินโดนีเซีย กลายเป็นผู้มีอิทธิพลในสังคมสยาม และเป็นผู้มีบทบาทในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางความคิดมาสู่มุสลิมชาวสยาม คนเหล่านี้ได้อยู่ภายใต้กฎหมายหรือการควบคุมของระบบราชการสยามทั้งยังเป็นผู้

ส่งเสริมให้มุสลิมท้องถิ่นเรียกร้องการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ จากราชสำนัก นอกจากนี้ในงานวิจัยยังสะท้อนถึงความเสื่อมและการหมดบทบาทของกรมท่าขวาซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่ก่อนการปฏิรูประบบราชการแผ่นดิน พ.ศ.2435 ในรัชกาลที่ 5 นอกจากนี้ยังมีข้อมูลถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงในการควบคุมมุสลิมส่วนกลางในสมัยรัตนโกสินทร์ ความสัมพันธ์ของกลุ่มชนชั้นนำกับขุนนางกรมท่าขวาผ่านความเป็นเครือญาติและกลุ่มผลประโยชน์

จากข้อมูลจะสะท้อนให้เห็นว่ามุสลิมที่มีสายสัมพันธ์เชื่อมมาจากอิหร่านมีพัฒนาการผสมรวมกับมุสลิมอื่น ๆ ในสยามจนกลายเป็นส่วนหนึ่ง มีบทบาททั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม จนกระทั่งเป็นพัฒนาการของสังคมสยามในช่วงเวลาที่เนื่องต่อกันในแต่ละช่วงเวลา

ตำแหน่งจุฬาราชมนตรีครั้งแรกคนแรกจากอิหร่าน

ท่านเชคอาหมัด กุมมี เป็นพ่อค้าชาวเปอร์เซีย หรืออิหร่าน ที่เข้ารับราชการในแผ่นดินของสมเด็จพระมหาธรรมราชา (พระศรีสรรเพชญ์ที่ 1 พ.ศ.2112-พ.ศ.2133) จนกระทั่งได้รับตำแหน่งจุฬาราชมนตรีซึ่งเป็นตำแหน่งที่ทำหน้าที่ปกครองดูแลมุสลิมในอยุธยา เรียกว่า “พระยาจุฬาราชมนตรี” ซึ่ง ท่านเชคอาหมัด กุมมี คนแรกที่ดำรงตำแหน่งนี้ดังปรากฏเป็นหลักฐานในประวัติศาสตร์ แต่อีกข้อมูลหนึ่งก็ให้ข้อมูลว่า ตำแหน่งนี้ปรากฏใน “ทำเนียบศักดิ์นา” ของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ.1991-พ.ศ.2031) หรือประมาณ 150 ปีก่อนรัชสมัยของสมเด็จพระมหาธรรมราชามาก่อนแล้ว โดยใน “ทำเนียบศักดิ์นา” บางแห่งสะกดว่า “จุฬาราชมนตรี” และบางแห่งว่า “จุฬาราชมนตรี” กรมท่าขวา เป็นหัวหน้าฝ่ายแขก หากแต่ในครั้งนั้นผู้ที่รั้งตำแหน่งนี้ไม่ปรากฏหลักฐานเป็นชื่อ หรือตัวตนว่าเป็นผู้ใด จนกระทั่งในแผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรถ (พ.ศ.2148-พ.ศ.2163) ทราบว่ามีตัวตนปรากฏอยู่ แต่ไม่ทราบว่าเป็นใคร แต่เป็นที่ทราบกันดีว่าในสมัยนั้นได้มีชาวต่างชาติซึ่งนับถือศาสนาอิสลามเข้ามาค้าขายและตั้งหลักแหล่งรวมทั้งเข้ารับราชการในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามมาช้านาน โดยเฉพาะชาวมลายู จาม และชวา จึงมีผู้สันนิษฐานว่าผู้ที่น่าจะรั้งตำแหน่งว่าที่จุฬาราชมนตรีคนแรกๆ ในแผ่นดินสยามเป็นแขกมลายูมากกว่าชาติอื่นใด

ดังนั้นในทำเนียบจึงอาจเทียบได้ว่า จุฬาราชมนตรีเป็นตำแหน่งขุนนาง ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็น “กรมท่าขวา” มี “**พระจุฬาราชมนตรี**” เป็นหัวหน้าฝ่ายแขก คู่กับ “**หลวงไชฎีกราชเศรษฐี**” หัวหน้าฝ่ายจีนจนกระทั่งในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม พ.ศ.2163-2171 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ท่าน **เอกอะหะหมัด** มุสลิมนิกายชีอะห์ชาวเปอร์เซียเข้ารับราชการ มีบรรดาศักดิ์เป็น **พระยาเอกอะหะหมัดรัตนราชเศรษฐี** เจ้ากรมท่าขวา ทำหน้าที่เป็นทั้งกระทรวงการต่างประเทศ ควบคุมเกี่ยวข้องกับชาวต่างประเทศ การรับแขกเมือง เก็บภาษีอากร สินค้าขาเข้า สินค้าขาออก การเดินเรือพาณิชย์ระหว่างประเทศ ต่อมาสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมทรงให้ท่านควบคุมดูแลกิจการทางด้านศาสนาอิสลามและชาวมุสลิมทั้งหลายในราชอาณาจักร พระองค์จึงทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งท่านเป็น “**พระยาจุฬาราชมนตรี**” เนื่องจากท่านเป็นผู้ที่มีตัวตนแน่นอน จึงเชื่อตามๆ กันมาว่า ท่านเอกอะหะหมัด เป็นจุฬาราชมนตรีคนแรกของสยามประเทศ โดยเชื้อสายของท่านรวมทั้งท่านเอง ดำรงตำแหน่ง “**พระยาจุฬาราชมนตรี**”

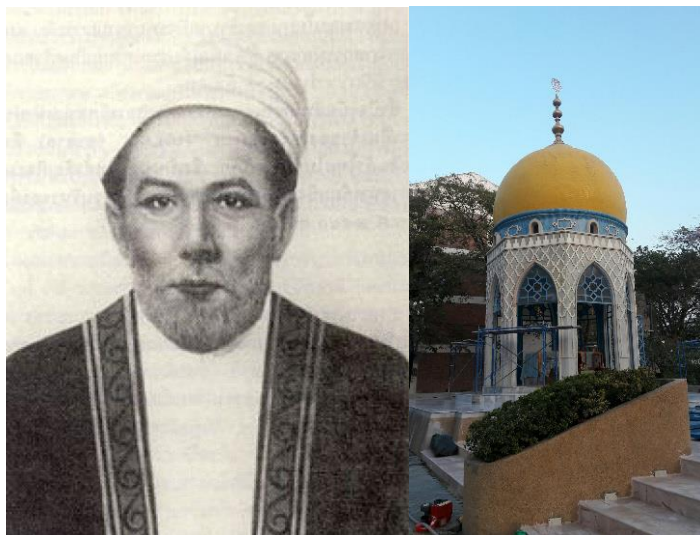
หากดูพัฒนาการของการกำหนดตำแหน่งหรือผู้นำของมุสลิมในยุคแรก ๆ กว่า 200 ปี จะพบว่าเป็นเชื้อสายของเอกอะหะหมัด กูมี หรือต้นธารจากอิหร่านด้วยเช่นกัน นับเป็นพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ต่อตำแหน่ง จนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบกษัตริย์ หรือราชาธิปไตยไปเป็นระบบประชาธิปไตย ทำให้มีการเปลี่ยนสายพันธ์หนึ่งเป็นมิติทางการเมืองว่าด้วยรัฐ ประชาชน และกษัตริย์ ตำแหน่งจุฬาราชมนตรี ที่ทำหน้าที่ในการบริหารมุสลิมอยุธยาหรือผู้นำมุสลิมยุคแรก ๆ ไว้จำนวนมาก ดังปรากฏว่า จุฬาราชมนตรี 13 คนแรกสืบสายจากอิหร่าน ซึ่งปรากฏในงานศึกษาของ พิทยา บุณนาค (2548) เรื่อง *มุสลิมผู้นำ "ปฐมจุฬาราชมนตรี" คนแรกในสยาม* หรือในงานของ พลับพลึง คงชนะ เรื่อง *ประวัติศาสตร์ตำแหน่งจุฬาราชมนตรีแห่งประเทศไทย เป็นต้น*

พัฒนาการเบื้องต้นของมุสลิมในประเทศไทย

พัฒนาการของมุสลิมจากอิหร่าน ที่สร้างพัฒนาการทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจให้กับสังคมอยุธยา สยาม และไทยนับแต่อดีต ที่ปรากฏและยกมาเป็นกรณีศึกษา และสามารถนำมาเทียบเคียงได้ คือ

1. **ตำแหน่งจุฬาราชมนตรีคนแรก**หมายถึง การที่ชาวอิหร่านเข้ามาอยู่ในสยามนับแต่อดีตทำให้เกิดการกำหนดตำแหน่ง “จุฬาราชมนตรี” โดยจะพบตามหลักฐานว่า เถก อหัมมัด ดำรงตำแหน่งจุฬาราชมนตรีคนแรก ที่มีประวัติเข้ามาค้าขายและดูแลมุสลิมในกำกับ ดังปรากฏในงานเรื่อง *The Shi'ite Muslims In Thailand From Ayutthaya Period to The Present* ที่เขียนโดยจุฬิศพงค์ จุฬารัตน์ (Julispong Chularatana, 2008) ซึ่งผู้เขียนก็เป็นเชื้อสายที่สืบมาจากอิหร่านด้วย รวมทั้งสายตระกูลอื่น ๆ อาทิ บุณนาค อหะหมัดจุฬา จุฬารัตน บุรานนท์ ศุภมิตร ศรีพิชญ์ จาติกรัตน์ เป็นต้น โดยในงานของจุฬิศพงค์ จุฬารัตน์ ให้ข้อมูลในเชิงประวัติศาสตร์และพัฒนาการที่จำเพาะไปยังสายตระกูลจากชีอะห์ ทำให้เห็นภาพรวมของการนำเสนอพัฒนาการและประวัติของการเป็นตามสายตระกูลของมุสลิมชีอะห์ในประเทศไทยได้ รวมไปถึงงานของผู้วิจัยเรื่อง ***ขุนนางกรมท่าขวา: การศึกษาบทบาทและหน้าที่ในสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ.2153-2435*** (จุฬิศพงค์ จุฬารัตน์, 2546) ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับมุสลิมโดยเฉพาะสายชีอะห์จากอิหร่านที่เข้ามามีบทบาทและตำแหน่งในราชสำนักสยามจนกระทั่งมีบทบาทสำคัญในตำแหน่ง “กรมท่าขวา” ส่วนราชการในสังกัดกรมพระคลัง ทำหน้าที่ติดต่อกับต่างชาติเรื่องการค้าขายและการต่างประเทศ กับชาติที่อยู่ทางด้านขวาหรือทางตะวันตกของอ่าวไทย เช่น อินเดีย อิหร่าน รวมทั้งชาติอื่น ๆ ที่เข้ามาติดต่อก็ทำให้อยุธยากลายเป็นชุมชนนานาชาติและเมืองท่าที่สำคัญ ดังที่ปรากฏในบันทึกของนิโกลาส แวร์แซ (Nicolas Gervaise) นักเดินทางชาวฝรั่งเศสที่ติดตาม คณะเผยแผร์ศาสนาเข้ามาในสยามเมื่อปี ค.ศ.1681-1689/2224-2229 ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (ค.ศ.1656-1688/พ.ศ.2174/2175 - 2231) ที่ปรากฏในงานวิจัยของ ธาริณี สุนทรนนท์ทกิจ (2545) ในเรื่อง ***การนับถือศาสนาของชาวสยามในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จากหนังสือประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม ของ นิโกลาส์ แชรร์แวล*** (La religion des Siamois au temps du Roi Narai le Grand d'apres l'Histoire Naturelle et Politique du Royaume de Siam de Nicolas Gervaise) ด้วยเช่นกัน

ภาพ 1 กุโบร์ของเฉกอะหมัด ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยาในปัจจุบัน
(ภาพ ผู้เขียน, 30 มกราคม 2562)

2. พัฒนาการของสายตระกูลจากอิหร่าน แม้จะเปลี่ยนไปนับถือพระพุทธศาสนาแล้ว ก็ยังมีส่วนต่อการบริหารกิจการราชสำนัก โดยเฉพาะสายตระกูล บุณนาค ที่ดำรงตำแหน่งสูงสุดเป็นถึงผู้สำเร็จราชการในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ในความหมายคือต้องการสะท้อนว่าพัฒนาการของการเมืองเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมส่วนหนึ่งสายตระกูลจากนิกายชีอะห์ ที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทย สามารถสร้างพัฒนาการทางการเมืองต่อสังคมไทย แม้จะเปลี่ยนไปนับถือศาสนาพุทธ และกลายเป็นส่วนหนึ่งของคนไทยแล้วก็ยังสามารถส่งต่อเป็นพัฒนาการทางการเมืองได้ ดังปรากฏในงานของปิยนาด นิโครธา (2513) ในงานวิจัยเรื่อง *บทบาทของเสนาบดีแห่งตระกูลบุณนาคในการปกครองประเทศสยามตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงต้นรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325 - พ.ศ. 2416)* ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับตระกูลบุณนาคที่มีหลักฐานว่าสืบสายจากท่านเฉกอะหมัด ที่มีพื้นถิ่นกำเนิดมาจากอิหร่าน ที่มีบทบาทและความสำคัญสู่สำนักต่อราชสำนักสยามมาตลอดระยะเวลายาวนาน อาทิ เจ้าพระยาอรรคมหาเสนา (บุณนาค, 2281-2348) สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ บุณนาค, 2331-2398) สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ (ทัต บุณนาค, 2334-2400) สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง

บุณนาค, 2351-2425) เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค, 2356-2413) พระยามนตรีสุริยวงศ์ (ชุ่ม บุนนาค, 2363-2409) เจ้าพระยาศรีพิพัฒนรัตนราชโกษาธิบดี (แพ บุนนาค, 2362-2429) ดังปรากฏสมัยรัชกาล 5 ที่ตระกูลบุนนาค ซึ่งมีหลักฐานว่าสืบเชื้อสายมาจากอิหร่าน คือ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค, 2351-2425) ได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยนับเป็นผู้ที่ดำรงตำแหน่ง "สมเด็จพระเจ้าพระยา" เป็นคนสุดท้าย นอกจากนี้ท่านยังมีบทบาทในการอัญเชิญพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ขึ้นครองสิริราชสมบัติและได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2411-พ.ศ.2416 ด้วย ภาพสะท้อนเหล่านี้นับเป็นผลผลิตของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่ว่าด้วยเชื้อสายจากอิหร่านที่ส่งต่อสู่สังคมไทยทั้งทางตรงและทางอ้อมด้วย

ภาพ 2 (ซ้าย) หนังสือที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับตระกูลบุนนาค กับบทบาทในราชสำนักสยามสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (ขวา) สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) อดีตผู้สำเร็จราชการแทนกษัตริย์ไทย สมัยรัชกาลที่ 5 (ภาพ อนันต์ อมรรตย์, 2541; ญัฐวุฒิ สุทธิสงคราม, 2551)

3. มุสลิมกับพัฒนาการทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ในประเทศไทย อันหมายถึง นับตั้งแต่มีหลักฐานว่ามุสลิมเชื้อห้จากอิหร่าน ได้เข้ามามีพัฒนาการทางด้านการเมือง ทั้งในฐานะเป็นสมุห์กลาโหม เป็นเจ้าเมือง เป็นผู้ปกครอง เป็นพ่อค้า รับราชการ ในราชสำนักไทยนับแต่อยุธยา รวมทั้งเป็นพ่อค้า และดำรงตำแหน่งเป็นจุฬาราชมนตรีที่สืบ

เค้าได้ตั้งแต่ลำดับที่ 1 จนกระทั่งถึงลำดับที่ 13 สะท้อนออกมาเป็นลักษณะของพัฒนาการร่วมของสายตระกูลของมุสลิมเชื้อชาติที่เข้ามามีบทบาทในสังคมไทย เป็นส่วนหนึ่งของการมีส่วนร่วมต่อพัฒนาการของประเทศไทยในองค์รวม ดังปรากฏในงานวิจัยหลาย ๆ เรื่องซึ่งภาพลักษณ์เหล่านี้สะท้อนพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของมุสลิมในอยุธยา ธนบุรี สยาม และประเทศไทยในปัจจุบัน ดังปรากฏในงานของ Muhammad Ismail Marcinkowski (2000, 186-194) เรื่อง “*Persian Religious and Cultural Influences in Siam/Thailand and Maritime Southeast Asia in Historical Perspective: A Plea for a Concerted Interdisciplinary Approach*” หรือจากหนังสือ “**สำเภาภักษัตริย์ สุลัยมาน**” (The Ship of Sulaiman) เปิดเผยบันทึกของ “อิบนิ มุฮัมหมัด อิบรอฮิม” (Muhammad Rabi ibn Muhammad Ibrāhīm, 1972) อาลักษณ์คณะราชทูตเปอร์เซียที่พระเจ้าสุลัยมานทรงส่งมาเจริญสัมพันธไมตรีกับกรุงสยาม ในราวศตวรรษที่ 16-17 ระบุว่า พระนารายณ์ทรงสนพระทัยที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีและกิจกรรมของภักษัตริย์อื่น ๆ ทั่วโลก โดยเฉพาะของเปอร์เซีย ใจความตอนหนึ่งกล่าวว่า “เมื่อพระเจ้าแผ่นดินไทยได้ทอดพระเนตรภาพพระราชวังคาซ่าน รวมทั้งภาพวาดพระเจ้ากรุงอิหร่าน ก็ทรงสนพระทัย และเมื่อรับสั่งให้คณะราชทูตเข้าเฝ้าฯ มักเห็นพระนารายณ์ฉลองพระองค์ด้วยเสื้อผ้าอย่างอิหร่าน คือเสื้อคลุมยาว กางเกงขายาว เสื้อชั้นใน ถุงเท้ารองเท้า และเหน็บกริชเปอร์เซีย แต่พระองค์ไม่ได้คลุมผ้าบนพระเศียรดังเช่นแขกทั่วไป ด้วยเหตุที่ทรงหนัก” ทั้งนี้ หากพิจารณาประกอบกับบันทึกของฝ่ายไทยเอง ทั้งจากจดหมายเหตุและหลักฐานภาพวาดก็พอจะเชื่อถือได้ สาเหตุหนึ่งก็เนื่องจากสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเคยคบหาสมาคมกับมุสลิมชาวเปอร์เซียตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ คຸ້ນเคยกับขนบธรรมเนียมชาวอิหร่านเป็นอย่างดี ทั้งยังโปรดเสวยอาหารอิหร่านอีกด้วย

บันทึกประวัติศาสตร์กรุงสยามในรัชสมัยของ “สมเด็จพระนารายณ์มหาราช” ระบุเอาไว้ว่า นอกจากจะมีชนหลากหลายเชื้อชาติทั้งที่เป็นไทย ลาว เขมร ญวน มอญ และมลายู ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกันมาแต่โบราณกาลแล้ว ยังมีชาวต่างชาติจากแดนไกลเดินทางข้ามน้ำข้ามทะเลเข้ามาพำนักอาศัยบนผืนแผ่นดินนี้อีกมากมายและหนึ่งในจำนวนนั้นคือ “มุสลิม” จากประเทศอิหร่าน หรือ “เปอร์เซีย” ซึ่งในสมัยนั้นเรียกว่า “แขกขาว” โดยนักวิชาการหลายท่านสันนิษฐานว่าน่าจะเข้ามายังกรุงสยามก่อนชาวฝรั่งเศส โปรตุเกส และ

ฮอลันดาเสียด้วยซ้ำ (ส่วนแขกดำจะเป็นคำเรียกชาวอินเดียที่นับถือศาสนาฮินดู) บันทึกในจดหมายเหตุยังระบุว่า สมเด็จพระนารายณ์มหาราชเคยพระราชทานตำแหน่งอัครเสนาบดีซึ่งเทียบเท่ากับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในสมัยนี้ ให้แก่ "อาคา มุฮัมหมัด" มุสลิมเชื้อสายเปอร์เซียที่กล่าวกันว่าเป็นผู้มีความรู้ความสามารถสูง นอกจากนี้ ยอดทหารของพระองค์ 2 ท่านคือ "พระยายมราชสังข์" เจ้าครองนครราชสีมา และ "พระยารามเดโช" เจ้าครองนครศรีธรรมราช ต่างก็มีเชื้อสายเปอร์เซียทั้งคู่

4. พัฒนาการทางวัฒนธรรม ในสยามประเทศ ดังปรากฏหลักฐานว่าภาษาเปอร์เซีย กลายเป็นส่วนหนึ่งของชาวไทยในปัจจุบัน คือคำว่า “ปชา” หรือการสวมหมวกเหล่านี้เป็นภาพสะท้อนถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และอิทธิพลของอิสลามในสยามประเทศนับแต่อยุธยา ซึ่งในปัจจุบันอาจไม่เหลือร่องรอยมากนัก แต่ก็ทำให้เห็นพัฒนาการและความต่อเนื่องจนกระทั่งปัจจุบันด้วยเช่นกัน ดังปรากฏในงานของ พลับพลึง คงชนะ (2549) ในงานเรื่อง *อิหร่าน : พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชุมชนที่กรุงศรีอยุธยา* และเรื่อง *พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชุมชนชาวเปอร์เซียในอยุธยา* (พลับพลึง คงชนะ, 2544) หรืองานของ กิติมา อมรทัต (2547) ในเรื่อง “ศิลปะเปอร์เซีย” รวมถึงงานของ จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์ (2554-2555) ในงานเรื่อง *ความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรมอินโด-เปอร์เซียกับรูปแบบสถาปัตยกรรมในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ที่พระนารายณ์ราชนิเวศน์เมืองลพบุรี* งานของ รัฐพล ศิลปะอาษา (2545) *การศึกษาเพื่อการคืนสภาพอาคารสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ : วัดตองปุ อ.เมือง ลพบุรี* งานของ อานนท์ เรื่องกาญจนวิทย์ (2545) เรื่อง *การออกแบบพระอุโบสถ และพระวิหารแบบไทยประเพณี สมัยอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ.2173-2310)* เป็นต้น หรือหลักฐานทางประวัติศาสตร์อีกอย่างหนึ่งของการผสมกลมกลืนกันระหว่าง 2 วัฒนธรรม ก็คือ "ลอมพอก" อันได้แก่หมวกสำหรับขุนนางไทยที่นิยมใช้กันในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดย "ลอมพอก" นี้ทำจากผ้าขาว พันและพับเป็นทรงหมวก มียอดแหลม ประดิษฐ์ขึ้นอย่างประณีต ที่ขอบของ "ลอมพอก" จะมีเครื่องประดับแสดงชั้นยศ สันนิษฐานกันว่ารูปแบบนี้ได้รับแรงบันดาลใจจากผ้าโพกศีรษะของมุสลิมเปอร์เซีย ผสมผสานกับรูปแบบชฎาของไทย เมื่อครั้งที่คณะราชทูตในสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศฝรั่งเศส เมื่อปี พ.ศ. 2229 ได้สวมเครื่องแต่งกายดังกล่าวจนเป็นที่ดึงดูดความสนใจจากชาวฝรั่งเศส

เป็นอย่างมาก ดังนั้นภาพสะท้อนอิทธิพลทางภาษา ศาสนา และวัฒนธรรมยังปรากฏเหลือเป็นร่องรอยและเชื่อมโยงให้เห็นความเกี่ยวเนื่องในความเป็นศิลปวัฒนธรรมในประเทศไทย รวมทั้งยังมีงานวิจัยของอีกหลายท่านที่สะท้อนถึงความเชื่อมโยงของดินแดนที่เป็นประเทศไทยกับการเชื่อมโยงในมิติทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของประเทศนี้ด้วยเช่นกัน

(ซ้าย) ขุนนางสยาม ลายเส้นจากหนังสือจดหมายเหตุลา ลูแบร์ (ขวา) ออกญาโกษาธิบดี (ปาน) ภาพที่ 3 ขุนนางสยาม ลายเส้นจากหนังสือจดหมายเหตุลา ลูแบร์ (ขวา) ออกญาโกษาธิบดีปาน

(ภาพ : มองซิเออร์ เดอ ลาลูแบร์, 2557)

5.แนวคิดจริยธรรมทางสังคม นิทานอิหร่านราชธรรม เป็นนิทานซึ่งมุสลิมในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้เข้าไปเล่าถวายต่อพระเจ้าแผ่นดิน และนิทานเหล่านี้เป็นคติธรรมสำหรับกษัตริย์ผู้ปกครองแผ่นดินอย่างสูง จึงได้เป็นที่นิยมของคนไทยตลอดมา เมื่อสถาปนารัฐรัตนโกสินทร์ขึ้น มีการทำนุบ้านเมืองให้คึกคักเป็นปกติ ได้มีการเขียนหนังสืออิหร่านราชธรรมขึ้นอีก จากความทรงจำของบรรดาผู้สูงอายุ เพื่อเก็บไว้ในหอพระสมุดหลวง หรือ

หอสมุดข้างที่ เป็นเรื่องที่พระเจ้าแผ่นดินจะเอามาอ่านได้ทุกเวลา ชื่อบุคคลต่าง ๆ ในหนังสือนี้มีเพี้ยนไปจากชื่อเดิมของอิสลามและเปอร์เซียเป็นอย่างมาก เช่นว่า "พระเจ้าอุมม์ซิด" ในหนังสืออิหร่านราชธรรมก็เรียกเสียเป็นภาษาไทย ๆ "พระเจ้ายมลสิทธิ์" หรือ "พระเจ้าสุไลมาน" ก็เรียกว่า "พระเจ้าสุราไลมาน" ให้ฟุ่มเฟือยไป เมือง "บักดาต" (แบกแดด) ก็เรียกว่าเมือง "ปัตตาช" เมือง "มะดาอิน" ก็เรียกว่า "มะดาวิน" "พระเจ้านูซิเรวารุดดีน" ก็เรียกว่า "พระเจ้าเนาเสนวารวาดีน" ให้ฟังดูเพราะ อิหร่านราชธรรม ได้ส่งผลเป็นพฤติกรรมและการกระทำที่จริยธรรมต่อชาวสยามไปด้วยเช่นกัน

ดังนั้นหากพิจารณาถึงพัฒนาการและการมีส่วนร่วมต้นธารของชาวเปอร์เซีย หรืออิหร่านประเทศไทย จึงนับเป็นจุดเริ่มต้นที่สามารถสำรวจหลักฐานเอกสารได้ รวมไปถึงความสามารถที่จะส่งเสริมให้เกิดพัฒนาการของชุมชนได้อย่างแท้จริงด้วยเช่นกัน นับเป็นพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และชุมชนที่สามารถแสวงหาหลักฐานและข้อมูลเชิงประจักษ์มายืนยันได้

สรุป

ชาวอิหร่านหรือเปอร์เซีย ได้เข้ามาสร้างความสัมพันธ์กับอยุธยาและเนื่องต่อนับแต่อดีต จนสามารถสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมือง เศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมร่วมกับชาวอยุธยา ธนบุรี สยาม และไทยกระทั่งปัจจุบัน ในรูปแบบของการรับราชการ การตั้งชุมชน และมีตำแหน่งทางการบริหารกิจการศาสนาอิสลามในประเทศไทย ในตำแหน่งจุฬาราชมนตรี ตั้งลำดับที่ 1 จนกระทั่งถึงลำดับที่ 13 และสืบสายมาทางมุสลิมจากเปอร์เซีย หรืออิหร่านด้วย ดังนั้นความสำคัญ และความสัมพันธ์ของมุสลิมสายชีอะห์จากอิหร่านจึงมีความสำคัญ และเป็นพลวัตผนวกกับสังคมไทยมาอย่างยาวนาน บทความ "มุสลิมชีอะห์จากอิหร่านกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มุสลิมในประเทศไทย" จึงเป็นประเด็นหนึ่ง การสำรวจและทวนย้อนถึงพัฒนาการของมุสลิมในประเทศไทย โดยจำเพาะไปที่กลุ่มมุสลิมที่มาจากเปอร์เซียหรืออิหร่านในปัจจุบัน โดยมีผู้ทำการศึกษา วิจัยในภาพกว้าง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในด้านมุสลิมศึกษาในประเทศไทย อิหร่านศึกษาในประเทศไทย รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของประเทศไทยกับพัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันด้วย

เอกสารอ้างอิง

- กิติมา อมรทัต. (2547). *ศิลปะเปอร์เซีย*. กรุงเทพฯ : ศูนย์วัฒนธรรม สถานเอกอัครราชทูต สาธารณรัฐอิสลามแห่งอิหร่าน.
- จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2555). ความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรมอินโด-เปอร์เซียกับ รูปแบบสถาปัตยกรรมในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ที่พระนารายณ์ราชานิเวศน์ เมืองลพบุรี. *วารสารหน้าจั่ว*, 8, 11-53.
- _____. (2546). *ขุนนางกรมท่าชาว: การศึกษาบทบาทและหน้าที่ในสมัยอยุธยาถึง สมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ.2153-2435*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม. (2551). *สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)*. กรุงเทพฯ : บริษัท สร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด.
- ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์. (2517). *ความสัมพันธ์ของมุสลิมทางประวัติศาสตร์และวรรณคดีไทย*. กรุงเทพฯ : สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย.
- ปิยรัตน์ อินทร์อ่อน. (2535). *วิจัยเรื่อง รูปแบบการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองในสมัย อยุธยา พ.ศ.1893-2310*. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปิยนาด นิโครธา. (2513). *บทบาทของเสนาบดีแห่งตระกูลบุนนาคในการปกครองประเทศ สยามตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงต้นรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325 - พ.ศ. 2416) (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต)*. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธาริณี สุนทรนันท์ทกิจ. (2545). *การนับถือศาสนาของชาวสยามในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ มหาราช จากหนังสือประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักร สยาม ของ นิโกลาส์ แซร์แวส (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต)*. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พลับพลึง คงชนะ. (2548). “ประวัติศาสตร์ตำแหน่งจุฬาราชมนตรีแห่งประเทศไทย,” ใน *มิตรภาพไทย-อิหร่าน ความสัมพันธ์ใกล้ชิดกว่า 400 ปี*. หนังสือที่ระลึก ความสัมพันธ์การทูตไทย-อิหร่านครบรอบ 50 ปี. กรุงเทพฯ : สถาน เอกอัครราชทูต สาธารณรัฐอิสลามแห่งอิหร่าน.

_____. (2549). “อิหร่าน : พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชุมชนที่กรุงศรีอยุธยา,” ใน *พระอาทิตย์ชิงดวง*. รวบรวมบทความทางวิชาการและบทความปริยัติธรรมที่ระลึก ในวาระ 60 ปีและเกษียณอายุราชการพลับพลึง คงชนะ. กรุงเทพฯ ฯ : สันติศิริการพิมพ์.

_____. (2544). พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชุมชนชาวเปอร์เซียในอยุธยา. ใน *ความสัมพันธ์ทางด้านวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ระหว่างอิหร่านและประเทศไทย*. กรุงเทพฯ ฯ : ศูนย์วัฒนธรรม สถานเอกอัครราชทูต สาธารณรัฐอิสลามแห่งอิหร่าน.

พิทยะ ศรีวัฒนสาร. (2541). *ชุมชนชาวโปรตุเกสในสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2059-2310* (วิทยานิพนธ์ปริยัติมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ ฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พิทยา บุณนาค. (2548). *มุสลิมผู้นำ"ปฐมจุฬาราชมนตรี" คนแรกในสยาม*. กรุงเทพฯ ฯ : มติชน.

มองซิเออร์ เดอ ลาลูแบร์. (2557). *จดหมายเหตุ ลาลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม*. ผู้แปล สันต์ ท. โกมลบุตร. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์ศรีปัญญา.

รัฐพล ศิลปะอาษา. (2545). *การศึกษาเพื่อการคืนสภาพอาคารสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ : วัดตองปุ อ.เมือง ลพบุรี* (วิทยานิพนธ์ปริยัติมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ ฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อนันต์ อมรรตัย. (2541). *พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเสนาบดีเอกแห่งตระกูล “บุณนาค”*. กรุงเทพฯ ฯ : ไพลิน.

อานนท์ เรื่องกาญจนวิทย์. (2545). *การออกแบบพระอุโบสถ และพระวิหารแบบไทยประเพณี สมัยอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ.2173-2310)* (วิทยานิพนธ์ปริยัติมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ ฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

Julispong Chularatana.(2536). Khaek in Klong PhapKhon Tang Phasa at Wat Pho: A Reflection of Muslim Studies of the ErlyRattanakosin Era Elite. *Journal of Humanities*, 36 (1), 36-111.

_____. (2008). The Shi'ite Muslims In Thailand From Ayutthaya Period

to The Present. *MANUSYA: Journal of Humanities*, 16 (Special Issue), 37-58.

_____. (2007). Muslim Communities During the Ayutthaya Period . *MANUSYA: Journal of Humanities*. 10 (1), 89-107.

Muhammad Ismail Marcinkowski. (2000). “Persian Religious and Cultural Influences in Siam/Thailand and Maritime Southeast Asia in Historical Perspective: A Plea for a Concerted Interdisciplinary Approach” . *Journal of the Siam Society*. 88(1&2), 186-194.

Muḥammad Rabī ibn Muḥammad Ibrāhīm. (1972). *The Ship of Sulaimān*. London: Routledge & K. Paul.